

Ordforklaring omkring 'jorder':

Jeg en gård mig bygge vil!
Der skal være have til,
store marker, grønne enge
og med lam et lille vænge;
heste, grise, køer og får
hører til min bondegård.

MARK: i dag er betydningen *'en gårds afgrænsede jordområde, der bruges til dyrkning af afgrøder eller til græsning'*.

Ordet har udviklet betydning fra *kant/rand* til *grænseland*, hvor man møder titlen 'Markgreve', ham der stod i spidsen for grænseområdet. 'Danmark' er f.eks. grænseområdet mellem danerne ('fladlandsbeboerne') og sakserne.

'Marken' lå oprindeligt som uopdyrket land rundt om (lands)byen – måske brugt som 'jagtmark'. Længere borte var det en 'ødemark' måske endog en 'vildmark'.

Senere udviklede ordet sig fra at dække 'overdrevet' til at beskrive landsbyens / fællesskabets 'bymark' til nu gårdens dyrkede areal.

Ordet 'mark' er gledet ind i sproget på mange måder. Udby havde f.eks. sin 'Markskole' ude mod Starslunde (Stadslunde). Man kan dø på 'ærens mark', og en landskabsbeskrivelse kan rumme de 'elysiske marker'. Og vore boldspillere kæmper 'ude i marken', der til tider kan blive en 'slagmark'. Og så skal man huske at 'skoven har ører og marken har øjne' – så vær forsigtig med din adfærd.

Var man ude på **OLDEN** var man på 'overdrevet' eller 'oret' (oræt/auret), altså udmarken, der lå til græsning ('lå til old').

Man var måske også på **OVERDREVET**, hvori gemmer sig ordene: *ore* = uopdyrket, ofte stenet terræn og *drift* = hvor man driver kvæget på græs – tidligere permanent græsning.

FÆLLEDEN skiftede derimod placering år for år, alt efter om området lå brak for at 'forbedre' det til næste dyrkningsperiode. I ordet

'fælled' gemmer sig ordene 'fæ' (hornkvæg) og 'land' (græsgang) måske. I udtrykket 'at opgive ævred' (at give op (i utide)) ligger der to opfattelser, hvor den ene knæsættes her: 'at give sin markandel fra sig til fællesgræsningen', i praksis ved at fjerne gærderne så vangen kom i forbindelse med 'Olden', så kvæget kunne græsse frit.

ÆVRED var to ting: dels selve 'græsningen' på vangen, hvor afgrøden var høstet (bjærget) og dels betegnelsen af 'stubbemarkens saftige græs' efter høsten (så løsgræsning / fællesgræsning kunne praktiseres), der resulterer i 'Ævredsmør', der have særlig aroma – så længe det varede (ret kortvarigt som forårsmør).

Der taltes også om 'oldjord' og oldbonde' hvorimod en 'odelbonde' var en selvejer (af 'odel' = ejendomsret knyttet til slægten).

'Hedenold' er derimod tiden før kristendommen, altså fra 'ældgammel tid', fra arilds tid.

NB: En 'Oldenskov' er noget ganske andet en 'landområdet Olden'. Her er 'olden' (gammeldansk 'oldæn') en fællesbetegnelse for bog og agern, de spiselige træfrugter fra bøg og eg, som var et vigtigt svinefoder. 'Oldskoven' blev takseret til et antal 'skovsvin': 24 stk. 3-årige svin svarede til 1 td. skovskyld. Se f.eks. *Lundemarksvej* og *Møsten*.

Ordet **AGER** er rimeligvis ældre end ordet 'MARK' og beskriver oprindeligt også en 'græsgang', hvor kvæget drives hen.

Ageren er i vor bevidsthed normalt knyttet til 'Fællesskabet', hvor hver bonde havde sin jord ('i strimler') på forskellige steder efter lighedspincippet.

Agrenes bredde svarede gennemgående til 3 'sædekast' og var tit 'grøftet' langs skel, hvilket gjorde det lettere at udrede de indbyrdes forhold. Selv efter 'udjævningen' (grøfternes opfyldning) benyttes ordet 'agre' stadigvæk om markernes inddeling.

ENGE er lave arealer (normalt med vildtvoksende græsser), der på bestemte årstider ud-

sættes for 'fugtighed' enten fra grundvand eller overfladevand.

En **eng** er 'upløjet græsland', idet den ikke regelmæssigt bliver behandlet som ageren gør.

I Danmark er der '*saltvandsenge*' som f.eks. marskengene i Jylland og '*ferskvandsenge*' normalt ved søer og vandløb. '*Brakvandsenge*' findes også f.eks. i bunden af fjorde.

Fra gammel tid har man forbedret engarealerne med afgræsning og høslet (gode enge kan give både 2 og 3 'afgrøder') samt med grøftning og dræning. Resultatet af denne afvanding og dermed reduktion af engarealerne har kunne iagttages f.eks. på Vibe-antallet. Viben har været blandt vore talrigeste vadefugle, men antallet er reduceret med 30% de sidste 10 år.

ENGEHAVEN lyder idyllisk, men var 'blot' betegnelsen for landsbyens fælles græsningsareal.

I 'Fællesskabets' tid var landsbyens marker normalt inddelt i **3 VANGE**, der dyrkningsmæssigt på skift i en 3-årig periode brugtes til *byg* og *rug* (begge '*hartkorn*', to ligevægtige kornsorter hvormed landgildeydelsen / fæsteafgiften betales) og til *græsning* (dette areal var '*Fælleden*').

I Holbæk hed de tre vange: Strandmarken (ikke Strandvangen), Mellemmarken (eller Lillevang) og Bjergmarken (med Nye Vang). Yderst lå som et nord-sydgående bælte 'Olden'.

Beskrivelsen af disse vange og de dermed forbunde praktiske gøremål som f.eks. 'gærder' og brug af fælles træbevoksning findes i den såkaldt 'Markvedtægt af 1581', men mange af 'bestemmelserne' er ældre.

Gammeldanskordet var 'wang' og den almene betydning var 'dyrket agerjord'.

En ordmæssig afledning af vang er **VÆNGE**, der kan udlægges som et 'område, der minder om vang'. Vænget havde normalt et særligt formål og var derfor *indhegnet* f.eks. til heste eller kvier.

Nu burde ældre generationer istemme sangen '*Danmark dejligst Vang og Vænge*'. Originaludgaven er skrevet af Laurids Olufsen Kok (1634-91) kaldet 'Dannevirkevisen' (14 vers) og udgivet 1695 i Peder Syv's samling af folkeviser.

TOFT beskriver jorden '*umiddelbart rundt om huset*'. Men det var reelt mere end det. I tiden før 'udflytningen' omfattede arealet grunden til bygningerne, møddingen, (kål-)haven og evt. vænge, hvor der f.eks. kunne opstilles stakke. Jo større toft der hørte til gården, jo større markandel fik bonden i byens jorder. Arealet var altså unddraget fællesskabet og et helt privat område.

Toft stammer muligvis fra ordet *tomft* og heri gemmer sig ordet *tomt* som dækker begrebet 'byggegrund' eller *bosted*, der har en bredere betydning. I dag kendes ordet kun 'indsnævret' som '*brandtomt*', en grund hvorpå der har stået en bygning.